

HVAD ER EN BANK? – OG HVILKE BANKER VIL VI HAVE?



**Af Lars Pehrson,
administrerende direktør
i Merkur Andelskasse**

Når det ofte hævdes, at en bank er en forretning som enhver anden, eller at en bank er sat i verden for at tjene penge, er det i mine øjne forkert. Bankerne udøver en central samfundsfunktion, både ved at tilbyde tryk placering af opsparing og ved at stille lånekapital til rådighed for virksomheder, boligbyggeri med mere. Det samme kan man ikke sige om en købmandsbutik, en gummistøvlefabrik eller andre virksomheder, der kommer og går efter tidernes skiften, uden at den enkelte har afgørende betydning for samfundet.

Bankvirksomhed er et privilegium, som bankerne udøver på basis af en licens udstedt af myndighederne. Ingen andre end bankerne kan lovligt tage imod indlån fra offentligheden. Samtidig er bankernes långivning i høj grad med til at forme fremtiden for det samfund, vi skal leve i. Det er derfor naturligt, at der er stor offentlig interesse omkring bankernes virksomhed. Det er en meget vigtig demokratisk diskussion, hvilket bankvæsen vi ønsker i samfundet.

Bankerne er ”sat i verden” for at løse deres samfundsmæssige opgaver. Det er – set fra samfundets side – derfor, vi har dem. Opgaverne skal selvfølgelig løses forretningsmæssigt fornuftigt. Det vil sige på en måde, som også giver overskud. Men det er ikke selve forretningen, der er opgaven. Løser en bank sin opga-

ve på en god måde, vil den også tjene penge. Desværre forplumres billedet af, at man ikke uden videre kan påstå det modsatte. Det kan nemlig godt lade sig gøre, især på kort sigt, at tjene penge på bankvirksomhed, der ikke bidrager til gode løsninger af den samfundsmæssige opgave.

Banker i historisk lys

En bank skal opfylde tre basale behov i samfundet: Tilbyde at opbevare borgernes og virksomhedernes opsparing på en tryk måde, medvirke ved gennemførelsen af betalinger og stille lånekapital til rådighed for virksomheder og borgere.

Historisk var løsningen af samfundsmæssige opgaver ofte baggrunden for etablering af banker. Den tyske borgmester Friedrich Wilhelm Raiffeisen så, at kommunens borgere var hæmmet af manglende adgang til kapital og var i lommen på pengeudlånere. Derfor startede han i 1860'erne den tyske andelskassebevægelse, der i Tyskland og mange andre lande stadig kendes under navnet Raiffeisen. Mottoet var ”selv-hjælp, selv-forvaltning, selv-ansvarlighed”. Ved at lade borgerne tage hånd om opsparing og långivning ville der ske en myndiggørelse, der også ville sprede sig til andre områder i samfundet og blandt andet øge det lokale initiativ. Raiffeisen ville med andre ord opnå noget helt andet og meget mere end blot at starte en bankforretning.

Banker kan i dag organiseres på flere måder. I Danmark er banker, der bruger ordet ”bank” i deres navn, organiseret som aktieselskaber. En sparekasse er en selvejende institution, der ikke er ejet af nogen, men som skaffer sin egenkapital gennem garantiindskud fra kunderne. Mange sparekasser er i dag blevet omdannet til aktieselskaber. En andelskasse er også typisk ejet af kunderne, som stiller andelskapital til rådighed. Her har hver andelshaver én stemme på generalforsamlingen, uanset hvor

mange andelsbeviser man har. I Danmark er der ikke forskel på, hvad de forskellige typer af *pengeinstitutter* må foretage sig eller hvilke regler, de skal følge. Det er alene ejerformen, der er forskellig.

Sådan fungerer en bank

Lad os se lidt mere detaljeret på, hvordan en bank fungerer. Nogle mennesker har flere penge end idéer, og andre har flere idéer end penge. Bankerne sidder mellem de to grupper og skal finde de personer, der har de bedste idéer og samtidig har evnerne til at gennemføre dem. Indlånet skal være spredt på mange hænder, så det ikke trækkes ud på en gang. Indlånet er de penge, banken bruger som basis for sit udlån til dem med flere idéer end penge. For udlånet tager banken en rente, som skal dække indlånsrente, bankens omkostninger, tabsrisiko og fortjeneste.

Da de penge, bankerne låner ud, baserer sig på indlånernes penge, er der grænser for, hvor stor risiko bankerne kan påtage sig. Derfor skal der typisk stilles sikkerhed for lån i en bank. Egentlig risikovillig kapital skal skaffes andre steder fra, for eksempel fra private investorer eller investeringselskaber og pensionskasser.

For at *indskyderne* kan være trygge, skal banken desuden råde over et kapitalgrundlag. Det består typisk af egenkapitalen, det vil sige bankens aktie-, *garant-* eller andelskapital samt reserver opsamlet gennem de løbende overskud. Hvis banken taber flere penge, end den tjener og dermed har underskud, er det egenkapitalen, der reduceres, så indlånerne ikke lider tab. Egenkapitalen skal stå i et bestemt forhold til bankens *aktiver*. Det vil først og fremmest sige udlån, men også for eksempel en obligationsbeholdning. Dette forhold er fastsat i lovgivningen. Hvis kravet til egenkapital er 15 procent, betyder det, at

banken kan låne 100 kroner ud, hver gang den har 15 kroner i egenkapital – eller cirka 6,5 gange så meget. Dette forhold mellem egenkapital og aktiver kalder man *gearing*. Med andre ord: Med 85 kroner i indlån og 15 kroner i egenkapital kan banken låne 100 kroner ud.

Vigtige transformationer

I banken sker grundlæggende to former for transformation:

For det første omdannes penge med kort løbetid, det vil sige indlån, som kan hæves straks eller med kort varsel, til lån med betydeligt længere løbetid. Det kan lade sig gøre, fordi indlånet er spredt på mange indlånere, som ikke hæver deres penge på samme tid. Gør de det – for eksempel i en bankkrise – går banken konkurs.

For det andet omdannes penge fra indlånerne, der ikke vil tage risiko, til lån med typisk lav eller moderat risiko. Det er muligt, fordi banken har en egenkapital, der kan opfange de tab, der ikke kan rummes i den løbende indtjening. Der tabes altid noget, da der altid vil være nogle usikkerheder, der ikke kan afdækkes. Taber banken slet intet, kan man dog spørge, om der også er gode projekter, der ikke bliver finansieret, og om banken derfor løser sin opgave optimalt.

Disse to transformationer er meget vigtige for et velfungerende samfund. Uden dem ville formidlingen af kapital fungere meget trægt og usmidigt. Hvis vi selv som borgere skulle låne en del af vores penge ud, ville det kun være så meget, at vi stadigvæk var helt sikre på, at vi havde penge nok i vores daglige tilværelse. Gennem bankerne kan små indlån fra mange, som ellers kun oplever at have det nødvendige i dagligdagen, til gengæld blive en kapitalressource, der kan bruges til udlån.

Banker i krise

Vi har nu set på bankvirksomhed fra et principielt og overordnet standpunkt. En af grundene til, at bankerne diskuteres så meget i dag, er, at det gik grueligt galt i 2008, hvor vi fik en finanskriser, som også spredte sine ringe til den generelle økonomi.

Det ville føre for vidt at komme ind på alle de elementer, der hver især har spillet en rolle for finanskrisens opståen. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, hvordan den generelle økonomiske tænkning og forestillingen om virksomhedernes rolle i samfundet har ændret sig – særligt siden begyndelsen af 1980'erne. Parallelt med en stigende tro på markedets selvregulerende kræfter voksede en ny dominerende virksomhedstænkning frem kaldet "shareholder value" - altså "værdi til ejerne". Det indebærer, at en banks eller anden virksomheds vigtigste opgave er at tjene penge og skabe aktiekursstigninger, der kommer sine ejere til gode. Alle andre hensyn er underordnet dette hensyn, og det har haft mange konsekvenser for måden, der drives bank på i dag. Særligt i de store banker, men tankegangen bredte sig også til mange af de mindre.

Man troede, at bankerne var de bedste til at vurdere deres egne risici. Bankerne fik derfor lov til at lave deres egne såkaldte interne ratingmodeller, hvor de opstillede mål for, hvor meget kapital der var nødvendig. I praksis er det kun meget store banker, der kan udnytte denne mulighed, da der kræves store datamængder, og udviklingen er meget bekostelig. Ratingmodellerne og ønsket om at tjene flest mulig penge på den indskudte kapital øgede de største bankers gearing. Altså forholdet mellem egenkapital på den ene side og udlån og øvrige risici på den anden. Dermed steg deres sårbarhed dramatisk.

Mit tidligere eksempel viste en gearing på 6,5, men nogle banker havde op til krisen en gearing på over 30. Med en så høj ge-

ring skal man kun tabe cirka tre procent af aktivernes værdi, før hele egenkapitalen er væk. Der kom også et meget stærkt fokus på kortsigtede resultater – populært kaldet kvartalskapitalisme. Til gengæld forsvandt fokus på de samfundsmæssige opgaver, og det blev i princippet ligegyldigt, hvad man tjente penge på. I bankerne kunne man for eksempel vælge at låne mere ud til spekulation, hvis det gav et højere afkast end lån til virksomheder.

Bankerne begyndte også at opkøbe hinanden og blev større og større, da fusioner var velegnede til at løfte aktiekurserne. Det skabte en hidtil uset magtkoncentration med meget store banker, hvis beslutninger har stor indflydelse på samfundets udvikling. Hertil kommer bankernes indflydelse på politikerne gennem lobbyvirksomhed.

For at øge indtjeningen til ejerne opstod desuden en bølge af finansiel opfindsomhed af mere spekulativ karakter i form af de såkaldte *derivater*. Det vil sige værdipapirer, der bygges oven på andre værdipapirer. De kan bruges til afdækning af risici, men kan også fungere som ren spekulation. Et derivat kan for eksempel bruges til at sikre en virksomhed mod valutakursudsving på sine ordrer, men kan også bruges til spekulation i valutakurser, uden at der behøver at ligge en reel handel med varer eller tjenester bag. Derudover var der i mange lande en bolig- og ejendomsboble, herunder i prisen på landbrugsjord, som bankerne red med på. Den var ofte skabt politisk, også i Danmark, gennem deregulering af låneregler, skattestop med mere.

Tiltag efter krisen

De enorme sikkerhedsnet, som de enkelte lande måtte spænde ud under bankerne, gav voldsomme tømmermænd. I nogle lande som kraftigt stigende statsgæld, hvis bankernes dårlige lån var blevet ”nationaliseret”, eller i form af en generel økonomisk

nedtur i kølvandet på finanskrisen. Alle var enige om, at det ikke måtte ske igen. Bankerne var nødt til at kunne stå på egne ben. Desværre blev et lovende tilløb til en mere grundlæggende diskussion om samfundets ønsker til bankvæsenet hurtigt kvalt i lange, tekniske diskussioner mellem bankernes lobbyister og tilsynsmyndighederne. De fleste borgere og så godt som alle politikere faldt hurtigt af. Den politiske vilje til at diskutere, hvordan ejendomsbobler kunne undgås eller dæmpes i fremtiden, kunne også ligge på et meget lille sted.

Først i 2014 blev den store EU-lovpakke for bankerne på flere tusinde sider endeligt vedtaget. Her forsøger man at sætte ind over for mange af de uheldige enkeltelementer, der førte til krisen. Først og fremmest ved at stramme de generelle krav til egenkapital, men uden at fjerne muligheden for de største banker til at arbejde med interne ratingmodeller. Lovgivningen er under fortsat indfasning de næste fire til fem år, og de sidste elementer er endda endnu ikke forhandlet færdigt. Den samlede virkning af alle de mange enkelttiltag er der næppe nogen, der har overblik over.

Dele af den nye lovgivning er klart fornuftig. For eksempel kravet om mere ”rigtig” egenkapital og mindre lånt kapital, der hæfter for banken – såkaldt ”ansvarlige lån”. Man kan dog allerede nu se en række konsekvenser, som mange formentlig vil opfatte som uheldige. Store banker favoriseres fortsat. Interne ratingmodeller lever videre, og alene kompleksiteten af lovgivningen er en fordel for de største. Som Nordeas formand Björn Wahlroos har udtrykt det: »Regulation keeps the fat cats alive« (regulering holder de fede katte i live). Det skal forstås sådan, at de store banker har ressourcerne til at håndtere kravene, mens det er forholdsmæssigt mere belastende for de mindre.

Et andet uheldigt element er de særlige krav til de største banker,

de såkaldte SIFI (systemically important financial institutions). Det vil sige banker, der vurderes at være afgørende for hele systemets overlevelse. Denne mærkat bliver af markedet opfattet som en statsgaranti, selvom hensigten var det modsatte, nemlig at signalere at ingen banker vil blive reddet i fremtiden. Dilemmaet om banker, der er for store til at lade gå konkurs, eksisterer fortsat. Der er ingen politisk vilje til at sætte grænser for bankerens størrelse, selv om det kan være helt afgørende for den finansielle stabilitet.

Alt imens bankvirksomhed bliver mere og mere standardiseret, bliver det fortsat sværere at låne ud til mindre virksomheder, udkantsområder eller andre særlige formål, som man kunne have et særligt ønske om at fremme – for eksempel bæredygtige virksomheder. Der bliver færre banker, og de bliver mere ens. Også de danske realkreditinstitutter er i klemme, da den europæiske regulering er rettet mod ”universalbankerne”. Det betyder også, at mulighederne for kundefjede banker forringes, da adgang til at hente kapital på børsen er en forventning fra myndighedernes side.

Der er derfor fortsat god grund til at diskutere, hvordan bankerens rolle i samfundet skal forvaltes. Skal vi kun have 15 banker i Danmark, som for eksempel daværende Danske Bank direktør Peter Strårup slog til lyd for? Skal banker kun være ejet af ”professionelle”, så den menige dansker derfor ikke skal kunne være medejer af sin bank? Hvad betyder det for et lokalsamfund eller et kundesegment med særlig interesse for bæredygtighed, at der findes banker, der har en særlig indsigt i netop deres behov? Har bankerne et medansvar for det, de finansierer – for eksempel i forhold til klima, miljøforhold og sociale forhold?

Husk at bankvirksomhed grundlæggende er simpel. Der er ingen undskyldning for ikke at deltage i debatten eller tage stilling. Til syvende og sidst er vi alle bankfolk!

OPSUMMERING:

1. Hvad er problemet?

Hovedproblemet er, at vi som samfund ikke længere ser bankerne som en samfundsinstitution, selv om vi sådan set godt kan se, at de er det. Det skyldes blandt andet indflydelse fra den dominerende "shareholder value"-tænkning (værdi til ejerne), der blandt andet ligger bag den kortsigtede "kvartalskapitalisme". For at dæmme op for de problemer, som den ændrede opfattelse af bankerne har ført med sig, er reguleringen blevet voldsomt omfattende, teknokratisk og uoverskuelig / uforståelig for borgerne.

2. Hvad er en mulig løsning?

Løsningen ligger i en demokratisk diskussion om hvilket bankvæsen, vi ønsker i samfundet, og at vi derefter begynder at arbejde konkret for det. Det kan være i forhold til bankernes aktiviteter (realøkonomi versus finansøkonomi), ejerformer (kundejeje eller aktionæreje), størrelse og så videre. Derudover er det vigtigt, at politikerne påtager sig ansvaret for at forhindre eller dæmpe bolig- og andre bobler.

3. Hvilken rolle spiller EU i løsningen? Hvilken rolle bør EU spille?

EU kan bidrage hertil ved først og fremmest at forenkle reguleringen, så store og små banker ligestilles, hvilket også bør forbedre kreditmulighederne for små og mellemstore virksomheder. Det vil gøre det muligt for borgere og politikere at drøfte reguleringen demokratisk. Endelig bør det overvejes, om regeringer og parlamenter bør give centralbankerne et mandat i forhold til at kontrollere bobler i økonomien, når nu politikerne selv har så svært ved det.